

כ"ט טו"ז חשוון ה'תשפ"ב

20

(כה, כט) ויבא עשו מן השדה עיף. עד עשו לא גובר תאר זה של עיף, א"א נדד ממקום למקום היה מכניס אורחים, פוגש במלכים ובאנשי הארץ, לוחם מלחמות, מפיץ תורת ה', נתנסה בנסיונות ולא נזכר פעם שהי' עיף, כי קונו ה' יחליפו כח לא ייעפו ולא יגעו, ואחם הדבקים בה' אליקכם חיים כלכם היום וכצבא השמים שאינם יגיעים מלעשות מלאכתם יום יום. וכאשר נעשה עשו עיף מחיים אות הוא, שנכרת מחיי הנצח, וכן מש"א הגה אנכי הולך למות. כל הליכות חיי של עשו מקרבות את המיתה והאבדון לו ולעולם שבו חי, ההתמכרות לחיי עוה"ז לצוד לכבוש, ולמלא תאוותיו גורמת חורבן בעולם, ועוד ידוע לנו מפי השמועה שביום זה מת א"א, ויוד יעקב נידד לסעות הבראה ליצחק אביו, ומיתת צדיקים מכפרת ומשפיעה רוח של תשובה, וחשק להתדמות להם ולמעשיהם טובים, ומה הרגיש עשו בן בנו? תאוה לאכילה אתו וציוה ואומר הלעיטני נא מן האדם האדם הזה, ובוה נוכח יעקב לדעת שכבר מתו באחיו כל רגשי אצילות קדושה ונתרחק לגמרי מביתו של אברהם ואינו ראוי לבכורה.

(1)
3 מ"ח
10

(2) ה"א
773

(ה) וירד¹⁸ ה' לראות וגו': ענין ירידה כאן אינו כמו "וארד להצילו מיד מצרים" (שמות ג, ח), או "וירד ה' בעמוד ענן" (במדבר יב, ה), דמרים, דשם משמעו גילוי שכינה, אבל כאן לא היה אלא השגחה פנימית¹⁹. ופירושו ירידה²⁰ הוא, כאשר היו

(3)
ג"ח
כ"ט
ל"ד

כו (א) מלבד הרעב הראשון: לשון "מלבד" אינו נופל אלא או על שני דברים שיש להם שייכות זה לזה, כמו "מלבד איל הכפורים" (במדבר ה, ח), או הנעשים

כל העולם מתנהגים²¹ רק בטבע ולא בהשגחה פרטית, משום שלא התהלכו על פי תורה ועבודה (הרחב דבר - ובשביל זה המשילו חז"ל בעבודה זרה (ט, א) 'שני אלפים תהו', היינו, כמו מי שיש לו בן, אע"ג שכל מעיינו בבנו, מכל מקום כל עוד שהוא קטן ולא הגיע לתורה מסיח דעת ממעשיו לבלי להקפיד כל כך מה הוא עושה, וכן אינו משגיח על מאכלו ומלבושיו, כי הכל מעשה נערוה. עד שמגיע לשנים שמתחיל ללמוד תורה אז אביו משגיח עליו לראות שלא יבלה עתו בדברי הוללות, וכנגד זה הוא משגיח שיהיה מאכלו ומלבושיו נאה ומתוקן בדרך ארץ. והנה אע"ג שכל זמן שהבן קטן אין האב מקפיד ומשגיח על מעשיו, מ"מ אם זורק אבן על ראש איזה אדם ההכרח להזדקק למעשה זה הילד ולהענישו. אע"ג שהוא עודנו ילד. אמנם השגחה זו אינה לפי כבודו של האב להטפל עם מעשה ילדים, ונקרא 'ירידה'. כך, כל זמן שלא היה אור תורה בעולם לא השגיח הקב"ה על פרטי מעשים של בני אדם²², וכמבואר בב"ר ריש פרשת לך לך (לט, א) שראה אברהם אבינו את העולם כמו

סמוכים זה לזה, כמו²³ "מלבד עולת התמיד" (שם כח, לא). והרי לא היו שני רעבון הללו סמוכות, כי כמאה שנה ביניהם. ועל כרחק²⁴ היה איזה יחס ענין לשניהם. ומזה יש ללמוד כי תכלית הרעב הראשון לא היתה משום נסיון לאברהם בלבד כמו שכתבתי שם (לעיל יב, ב), אלא ג"כ בתורת השגחה בכלל המדינה. כי בעוד לא בא אברהם היתה הנהגת הטבע שוררת שמה כמו בכל העולם שהיה תהו, כמו שכתבתי לעיל (יא, ה), אבל משבא אברהם אבינו החלה השגחתו יתברך להופיע בארץ²⁵ לתת לאיש כדרכיו בחסד ובדרך ארץ. ואין השגחתו יתברך ניכרת כי אם מתוך צרה, ו"טוב ה' למעוז" (נחום א, ז) אז "וידוע חוסי ברו"²⁶ להזמין לאיש לפי מעשיו. ומי שאינו מושגח בפרטיות נשמו פינותיו וכלה והולך, ועל זה כתיב בישעיה (כט, יח) "מאופל ומחושך עיני עורים תראינה".

והנה היה הרעב בימי אברהם לזו התכלית²⁷, ומאז החלו להרגיש דרך השגחה לאט לאט, עד שעברו מאה שנה וחזר ונשכח, ושב הרעב בימי יצחק והראה הקב"ה השגחה נפלאה על יצחק אז²⁸, ומעין זה לכל סביביו, משום הכי כתיב "מלבד הרעב וגו'".

בירה דולקת, ואמר תאמר שאין לה מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה ואמר לו אני הוא בעל הבירה. ר"ל, שראה שדולקת ואין אדם מזדקק לכבות, ותמה על זה וכי בירה זו אין לה בעלים, והשיבו בעליו שבכוונה כך הוא. כן השיב הקב"ה שבכוונה אינו משגיח על מעשי בני אדם, והטעם הוא משום שהיו בני אדם של 'תהו' בלי תורה²⁹, ואין כבוד לפני הקב"ה להזדקק עם בני אדם פשוטים כאלה - עד כאן הרחב דבר.

36

41

(1)

4

כלל זאת כשעשו העיר והמגדל שנגע
 הרכה לכוונת הקב"ה²⁴, ירד ה' מכבודו
 להענישם ולראות במעשה "בני האדם"²⁵.
 היינו אנשים פשוטים שאין להם דעת
 תורה. ועוד עיין להלן (יח, כא).
 {ויש להוסיף ע"פ מה שפירשנו להלן
 (מח, יט בהרחב דבר) פירוש המקרא "אהל
 שכן באדם" (תהילים עח, ט), גמילות
 חסדים המיוחדת לאדם בלי דעת תורה.

וכן כאן הפירוש, דאע"ג דתחילת העסק
 הוא לצרכי האדם והוא גמילות חסדים,
 אבל אחר שבלי תורה נעשה, ורק "בני
 האדם", על כן יצא הבנין לרועץ. וזהו
 "אשר בנו בני האדם", הבנין אשר יצא
 מגמילות חסדים בלי דעת תורה.

(ה) וישמור משמרתו. לשון רש"י בקולי⁹⁴, כשנסיתי אותו. משמרתו, גזירות להרחקה
 כגון שניות לעריות שבות לשבת. מצותי, מצות שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו⁹⁵ כגון
 גזל ושפיכות דמים. חקותי, דברים שיצר הרע וע"ג משיבין עליהם כגון אכילת חזיר
 ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא המלך גזר חקו⁹⁶ על עבדיו. ותורתו, להביא תורה
 שבעל פה הלכה למשה מסיני. ואם כן יהיה כל זה בנוי⁹⁷ על דעת שהיה אברהם מקיים
 ומשמר את התורה עד שלא נתנה, וכך אמרו⁹⁸ בפסוק ויתן להם יוסף צגלות⁹⁹, שפירש
 ממנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו, ועד עכשו¹ לא נתנה
 תורה. והרי כתוב וישמור משמרתו מצותי חקותי ותורתו. ושם אמרו² שהיה משמר אפילו³

דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו וכו'. ויש לשאול * אם כן איך הקים יעקב מצבה * תנשא
 שתי אחיות⁵, וכדעת רבותינו⁶, ארבע, ועמ"ס⁷ נשא דודתו. ומשה רבינו הקים⁸ שתי
 עשרה מצבה, והאיך אפשר שיהיו נוהגים היתר בתורה במה שאסר אברהם אביהם על
 עצמו וקבע לו השם שכר על הדבר, והוא יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכי
 וביעקב דרשו⁹ ששמר את השבת וקבע תחומין. ואפשר שיהיה זה * בשבת מפני שהיא
 שקולה¹⁰ ככל התורה כולה, שהיא מעידה על מעשה בראשית. ואולי נאמר משמרתו שניות
 לעריות של בני נח, ומצותי גזל ושפיכות דמים. חקותי אבר מן החי וכלאים¹¹ של הרבעת
 בהמה והרכבת אילן, ותורתו דינין * ואסורי עבודה זרה שאלו כלן נצטוו בהן בני נח, והוא
 השומר והעושה רצון בוראו ומשמר אפילו דקדוקין וחומרות במצות שלהן, וכמו שהזכיר¹²
 ע"ז של אברהם אבינו ארבע מאה פרקי הוות¹³, ודרשו¹⁴ במאה שערים¹⁵, שמדודה למעשרות,
 כי היו האבות נדיבי עמים¹⁶ לתת מעשרות לעניים, או לכהני ה', כגון שם ועבר ותלמידיהם,
 כענין שהוא כהן לאל עליון¹⁷. והנראה אלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה
 כלה ברות הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה
 ועושה¹⁸, ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוצה לארץ בלבד * נשא שתי אחיות¹⁹,
 וכן עמ"ס, כי המצות משפט אלהי הארץ הם²⁰, אף על פי שהזוהרנו בחיבת הגוף בכל
 מקום וכבר רמזו רבותינו²¹ הסוד הזה, ואני אעירך בו בעזרת השם, והמצבה מצוה שנתחדשה
 בזמן ידוע היא כמו שדרשו באשר שנא ה' אלהיך²², ששנאה אחר היותה אהובה בימי
 האבות, וביוסף דרשו²⁴ שהיה משמר את השבת אפילו במצרים. מפני שהיא שקולה כנגד

כל המצות, לפי שהיא עדות על חדוש העולם, והיה עושה כן ללמד את בניו אמונת בריאת
 העולם להוציא מלבם כונת עבודה זרה ודעת המצרים, וזאת כונתם. ועל דרך הפשט תאמר
 שהיא משמרתו, אמונת האלהות שהאמין בשם המיוחד ושמר משמרת זו בלבו וחלק בה
 על עובדי עבודה זרה וקרא בשם ה' להשיב רבים לעבודתו. מצותי, ככל אשר צוהו בלך²⁵
 לך מארצך, ועולת בנו, וגרישת האמה ואת בנו, חקותי, ללכת בדרכי השם להיות חנון
 ורחום * ועושה צדקה ומשפט ולצות את בניו ואת ביתו בהם. ותורתו, המילה בעצמו ובניו
 ועבדיו ומצות בני נח כלן, שהן תורה להן :

בתנחומא (ויגש יא) בתוב "מהיכן למד אברהם את התורה, מעצמו למד". איך אפשר
 ללמוד את כל התורה מעצמו? אלא בדברי הרמב"ן כאן שאברהם אבינו למד תורה
 ברוח הקודש.

רוח הקודש ונבואה הם שני דברים נפרדים. נבואה זה מה שהבורא עולם אומר
 לאדם - "כה תאמר", ורוח הקודש זה דבר שהאדם עומד עליו מעצמו. א"כ למה היא
 נקראת רוח הקודש? מפני שהוא הגיע לדרגה שרוחו היתה רוח הקודש, זו מדרגה
 גלולה בנשמה, וזה נקרא "מעצמו". זאת אומרת שה"עצמו" האמיתי של האדם היא
 רוח הקודש. ה"עצמו" של האדם גבוה מאד, ואם האדם היה מגיע ל"עצמו" הוא היה
 עומד ברוח הקודש. זהו ה"עצמו" האמיתי של האדם.

אנו מאד רחוקים מזה, בני אנוחנו מרגישים את ה"אנו" שלנו רק ביצר הרע. אם יש
 לי יצר הרע למשהו, אני מרגיש שזה "אנו" שרוצה את הדבר, ואילו ללכת ללמוד
 צריך לקחת אותנו בשלשלאות של ברזל. אנו מרגישים שתורה ומצוות הם דבר

5 כחלק

11

16

21

24

31

6

ישוה
עליו

6

11

2

מבחוץ, "אני יהודי מאמין ולכן אני חייב לקיים, אבל זה לא ה'אני שלי". אילו היינו מרגישים הדין, שתורה ומצוות הם הם עצמינו, לכל הפחות כמו שמרגישים את היצר הרע - היינו כבר בעלי מדרגה גבוהה מאד. ואילו היינו מגיעים לכך שתורה ומצוות ורוחניות יהיו עוד יותר ה'אני שלנו מאשר הגשמיות, זוהי כבר הדרך לרוח הקודש. כשאדם מגיע להרגשה שרק קדושה היא ה'אני שלו, אז מתקדשים כל החושים והכחות, ואז אפשר ללמוד את כל התורה מעצמו. לזה הגיע רק אברהם אבינו.¹⁰

(7)
פ

(ח) ולזו אחר. ובעבור לוי אמר, ועם הקב"ה ידבר³⁰. ואמר: לאיש חסידך, כנגד אהרן אחי³⁰. אשר נסיתו במטה. בנסיון³¹, או שם מקום³². תריבה על מי תריבה. הוא חטא הצור³³, שלא נמצא בו חטא אחר. ולא הזכיר חטאו במעשה העגל, וזה יורה שלא היתה כוונתו אלא לשם שמים, שאילו חטא בו היה מזכירו כאן בכלל חטא מי מריבה. ומה שהקדים תומים לאורים, ואין דרך התורה בכך אלא להקדים האורים לעולם³⁴ מפני שהם עיקר השמות*. אבל הקדים אותן להורות שאין אלו בלתי אלו כי שניהם שלמות הענין, וכבר הזכרתי ענינם במקומו³⁵. והוא דעת הרמב"ן ז"ל³⁶ כי היתה מדרגה ממדרגות רוח הקדש, והכהן המלוכש בחשן אשר אורים ותומים נתונין בין כפליו היה מתלבש באלו ברוח הקדש, ומוה* תרגם אונקלוס: תומיא ואוריא אלבשתא, כענין: רוח לבשה את עמשי³⁷. ודע כי ארבע מדרגות הן בנבואה: בת קול, אורים ותומים, רוח הקדש, נבואה, וכלן מדרגות חלוקות זו למעלה מזו וכלן נמשכות מן המדה הנקראת, צדק, וזהו: צדק לפשתי וילבשני³⁸. והגני מבאר לך בכאן ארבע מדרגות הללו: הראשונה בת קול, ויש סוד במה שאמרו, בת קול³⁹, ולא אמרו, בן קול*, וכן במה שאמרו: זה בנה אב⁴⁰. וכן: בנין אב משני כתובים⁴¹, ולא אמרו, זה בנה אם' או, בנין אם', וכן במה שאמרו עוד: יש אם למקרא ולמסורת⁴². ולא אמרו, יש אב', כי הכל נאמר בהשגחה מכוונת וחכמה יתירה, וחכמי האמת שכל דבריהם מיוסדים על אדני החכמה וספיר גורתם⁴³ קבלו כן מן הנביאים עד משה מסיני. ובאר הענין כי בנין אב' לא נזכר בשום מקום מהתלמוד אלא על פסוק מפסוקי תורה שבכתב, ואם כן ראוי להם להזכיר בזה לשון, אב' ולומר, זה בנה אב' או, בנין אב', כי כל פסוק ופסוק הוא בנין האב יתעלה ששמענו התורה מפיו מתוך האש, וכענין שכתוב: ביום דבר ה' אליכם בהרב מתוך האש⁴⁴, ולא

(8)
ל קח
ד מריק
ל: 88

היה ראוי שיזכירו בו לשון, אם, אבל כשאמרו, יש אם למקרא ולמסורת' שהוא דבר נמסר מעסק תורה שבעל פה הזכירו, אם, ולא, אב', וכן בכאן בבת קול שהזכירו, בת' ולא, בן, מזכרה היה, לפי שהקול הזה המגיע לאזני השומע הוא נמשך מאותו הקול שכתוב בו: והיה אם שמוע השמע בקול ה' אלהיך⁴⁴, וכן עוד: וישמע את הקול מדבר אליו⁴⁵, והקול הזה הגשמי יקרא בת' לפי שהוא נמשך מאותו קול, וזהו לשון, בת קול'. ועוד לטעם אחר גמרין הוצרכו לומר, בת קול', כי היה הקול יורד לאזני השומע כמדת הכסא שהוא רחב מלמעלה וקצר מלמטה, כי כן דמות כסא הכבוד⁴⁶, וכן צורת האש⁴⁷ של מעלה רחבה למעלה וקצרה למטה, וזהו לשון, בת קול' שהיה הקול יוצא כמדת הכסא*. ובת קול זה היה גשמי תמיד לחכמי התלמוד⁴⁸ ולחסידי הדורות בזמן בית שני שהיו משתמשין בבת קול אחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים⁴⁹. המדרגה השנייה, אננים ותומים, שהם שמות הקדש שהיו מורים על עצם אספקלריא שאינה מאירה אשר מתוכה התנבאו הנביאים כלן*, הם המעידים* על אמתתה⁵⁰, ורמז זאת בלשון, האורים' שהם עיקר השמות⁵¹ שהוא עולה למספר שם השכינה⁵², הוא שכתוב: ויתן אל החשן את האורים ואת התומים⁵³, וכשתתקרב אל שתי מלות את האורים או תראה אור ונסוף עליו אחד להעיד על יהודו כי הוא הנרמז בדי' של אחד⁵⁴. המדרגה השלישית, רוח הקדש, והיא⁵⁴ המדה העשירית⁵⁵ במדות הנביא, הזכרתיים כבר בפסוק: ונשמרת⁵⁶. וענין רוח הקדש⁵⁷ הוא שימצא האדם בעצמו לב רחב ויודמנו בפני דברים נפלאים ויגיד העתידות ולא יתבטלן הרגשותיו כלל, אבל יוציא הדברים מפני כפי מה שישים בפני רוח הקדש, והוא אינו יודע מאיזו באו לו הדברים. המדרגה הרביעית, נבואה, והוא שיגיד העתידות בבטול כל הרגשותיו וישאר מופשט מן החומר וכל כדיו⁵⁸, ויתיחד עם השכל הוך לבדו, ואז יראה האור הבהיר במראות ודמיונות בחלום או בהקיץ, ואין להאריך בכאן כי כבר הזכרתי כל זה בארוכה בספר חשן משפט⁵⁹. אמנם דעת הרמב"ן ז"ל⁶⁰ באמרו כי היא מדרגה ממדרגות רוח הקדש, כי רוח הקדש גדולה מכלם וסדר⁶¹ המעלות לדעתו מלמעלה

21

28

31

36

עקב אשר שמע אברהם בקולי. — וברש"י, קיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא ניתנה אפילו עירובי תבשילין. וראיתי בשם הגר"א מווילנא ז"ל שבמקום המלים עירובי תבשילין היה כתוב ראשי תיבות ע"ת והכוונה עירובי תחומין. ורמז לדבר מהמלה ע"ק"ב, כמו דש בעקביו, היינו מה שאדם מהלך ברגליו, וזה ענין לעירוב תחומין, שיוכל ללכת יותר מאלפיים אמה, שהוא תחום שבת.

(9)
'Cip's
י'עו'

3

עקב אשר שמע אברהם בקולי.

במשנה סוף מס' קידושין, מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרותי מצותי חוקותי ותורותי. ולכאורה קשה איך היה אפשר לו לקיים מצות ס"ח תפילין ומזוזות, הרי איתא במס' גיטין (דף מ"ה ע"ב) ס"ח תפילין ומזוזות שכתבן עבד ואשה וכו' פסולין שנאמר וקשרתם וכתבתם, מי שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ומי שאינו בקשירה אינו

בכתיבה. וא"כ אברהם אבינו שלא היה מזהר עדיין על הקשירה * מי כתבן לו. ונ"ל עפ"י הג"ה * כמה שמקשים * הא דאיתא במס' אמאי לא קיים מצות מילה עד שלא נצטוו, בזכות שאמר אברהם מרדכי מארדיש וויינרעב וצ"ל שהיה אב"ד דפה, כהא דאיתא במס' ע"ז [כ"ז ע"א] המול ימול המל ימול, דהיינו מי שהוא מצווה במצות מילה הוא ימול, אבל מי שאינו במצות מילה אינו כשר למול, ולכן אברהם אבינו קודם שנצטוו על מצות מילה לא היה כשר למול, וא"כ קשה קשיית.

למצות קשירה ישנו בכתיבה

עוד ראיתי בשם הגאון הצדיק בעל אבני נזר ז"ל מסאכאטשוב, מה טעם הוכיח ערוב תבשילין דווקא ולא שום מצוה אחרת. ואמר הענין בזה דלכאורה צריך היה להיות מותר להכין מיו"ט לשבת, שיש חומר בשבת מביו"ט. אך איתא ברמב"ן ז"ל שליוס טוב יש מעלה גדולה יותר מבשבת, והוא ששבת קביעא וקיימא ומשמים מקדשי לה, אבל יו"ט ישראל מקדשי לה ע"י ביד ובעדים. ומכיוון שקדושת יו"ט באה מכח האדם, דישראל מקדשי ליה לזמנים, ע"כ מעלתה גדולה יותר מקדושת שבת שבאה ממילא ומן המוכן בלי איתערותא דלתתא, דמשמים מקדשי לה. ומטעם זה אסור אסור להכין מיו"ט לשבת, אלא ע"י ערוב תבשילין. אך הא תינה אצל כל ישראל שנצטוו על השבת, אבל אברהם אבינו שלא נצטווה רק קיים כל התורה כולה קודם שנתנה מתוך התעוררות נפשו, וא"כ גם השבת היתה אצלו בחינת ישראל מקדשי לה כמו קדושת יו"ט, ולפי זה היה מותר לו להכין מיו"ט לשבת גם בלי ערוב תבשילין, ואעפ"כ, מכיוון שיש דין של ערוב תבשילין קיים אברהם גם זאת, וזו היא הרבותא, שקיים אברהם כל התורה — ואפילו ערוב תבשילין.

(10)

אכ"יין (10)

ת"מ 1010 (12)

ק"ו כח, הגאון המסיד ונהל כחן אלדער זל"ל אורי יעקב דיצר עמו זלשון כוכה קום כל כדך טצני ישראל ודצרים אל לצוהיהם מוח, אצל עשו ה' מדצנר עס אציו זלשון נקתר יקוס אצו כדך טסככרים וודצרים, וטק הגאון זל"ל הקציר זלשון כוכה מוכה קרצות ודיצוק כמו טלכו וודצרים אל טע"ס טחנו זצוקים צו ככאמר וחתה הדצקים וע"כ ישראלים טודוצקים זס צוה כגוף אחד וצנה מוכה אצו ונקיימו לכך וודצרים זלשון כוכה אצל זשון נקתר היינו כאלו אינו כדאי לדצר עמו אלא כאלו מדצר לחסר, וחז"ל אורו טצנעטו כתיצ נסשות ציתס טכל אחד יש לו אלהו' אחר ותכלית אחר לכך נככרים טהס טודים אורר יקוס אצו :